

Unges valg og fravalg i ungdomsuddannelserne

Rockwool Fondens Forskningsenhed

Unges valg og fravalg i ungdomsuddannelserne – kvalitativt perspektiveret

Vibeke Hetmar

Syddansk Universitetsforlag

Unge valg og fravalg i ungdomsuddannelserne

– kvalitativt perspektiveret

© Rockwool Fondens Forskningsenhed

og Syddansk Universitetsforlag

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

Tryk: Narayana Press

Printed in Denmark 2013

ISBN 978 87 7674 768 8

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

5230 Odense M

Tlf. 66 15 79 99

www.universitypress.dk

Mekanisk, fotografisk, elektronisk
eller anden mangfoldiggørelse
af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse
eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Pris: 149 kr. inklusive moms

University of Southern Denmark Studies in History and Social Science vol. 475

Ved indkøb af et større antal eksemplarer ydes en betydelig kvantumrabat.

Kontakt forlaget for yderligere oplysninger

Første udgave, første oplag

Udgivet med støtte fra

ROCKWOOL FONDEN

Indhold

	Forord	9
	Forfatterens tak til	11
	Indledning	12
	Resumé	14
	Denne bog og LEKS-longitudinal	15
	<i>Statistisk materiale</i>	15
	<i>Kvalitativt materiale</i>	15
	<i>Kommentarer</i>	17
DEL I:	Læse- og skrivekrav på ungdomsuddannelserne	18
	Indledning	18
	Spørgeskemaundersøgelsen om læsning og skrivning	19
	<i>Elever, der er sprunget fra en ungdomsuddannelse</i>	19
	<i>Elever, der var i gang med eller havde fuldført en</i> <i>ungdomsuddannelse</i>	20
	Læse- og skrivekrav på de gymnasiale uddannelser	21
	<i>De unges udsagn om læsekrav</i>	23
	<i>De unges udsagn om skrivekrav</i>	26
	Læse- og skrivekrav på erhvervsuddannelserne	29
	<i>De unges udsagn om læsekrav</i>	32
	<i>De unges udsagn om skrivekrav</i>	34
	Kommentarer	36
	Sammenfatning DEL I	37
DEL II:	Begrundelser for spring fra en ungdomsuddannelse	39
	Indledning	39
	<i>Årgangens uddannelsesstatus december 2010</i>	40
	<i>Begrundelser for at springe fra en ungdomsuddannelse</i>	43
	De unges udsagn	44

<i>Udsagn fra spørgeskemaundersøgelsen</i>	44
<i>Udsagn fra interviewene</i>	45
Privatliv og helbred spiller en rolle	46
Det sociale og forholdet til klassekammeraterne spiller en rolle	47
Forholdet mellem uddannelsens indhold, form og niveau på den ene side og den unges interesse og indsats på den anden side spiller en rolle	49
At vælge sin fremtid spiller en rolle	53
Mulighed for praktikplads spiller en rolle	54
<i>Opsamling</i>	56
Hvad har betydet mest på ungdomsuddannelsen?	57
Det sociale og forholdet til klassekammeraterne	57
Lærerne og forholdet til dem	58
Det at lære og at få et godt resultat	59
Det at have en relevant uddannelse	60
Sammenfatning DEL II	61
Ad 1: Det sociale miljø og forholdet til kammeraterne	61
Ad 2: Forholdet mellem uddannelsen og den unges interesse og indsats	61
Ad 3: Mangel på praktikplads	61
DEL III: Unges positioneringer og refleksioner over positioner i folkeskole og på ungdomsuddannelser	64
Indledning	64
<i>Positioneringsbegrebet</i>	64
<i>Samspil mellem praksis-positioner og praksis-positionering</i>	69
<i>Om kategoriseringen af de unge som folkeskoleelever</i>	70
Velfungerende elever i folkeskolen	73
<i>De unges uddannelsesvalg og begrundelser</i>	74
<i>Udsagn om praksis-positioner i folkeskolen</i>	75
Godt, hyggeligt, spændende, lærerigt, fantastisk	75
Broget – ballast og frustration	76
Lang og mangelfuld	78

<i>Ændringer i praksis-positioneringer</i>	79
"Med viljen har man alt" – en elev, der ikke altid har vidst, hvad hun ville, men som så de andres ambitioner og besluttede at følge trop	79
"Det er meget bedre i gymnasiet, hvor du lærer meget mere ved at forstå dine fejl" – den stille og lyttende og delvist irriterende elev, der tog sig sammen, fordi det begyndte at interessere ham	81
<i>Opsamling og kommentarer</i>	83
Middel-velfungerende elever i folkeskolen	86
<i>De unges uddannelsesvalg og begrundelser</i>	88
<i>Udsagn om praksis-positioner i folkeskolen</i>	90
God, lærerigt, udviklende, fuldendt	90
Næsten tilpas, opdragende, normalt	91
Rodet, udfordrende, rimeligt ringe, lang, kedelig	92
<i>Ændringer i praksis-positioneringer</i>	95
"Det er vigtigt at få en besked fra lærerne om, at det nu går i den rigtige retning" – den umodne elev, der ikke fungerede særlig godt, før skolen og forældrene tog fat i ham	95
"Og jeg fandt ud af, at der var mange ting, jeg sagtens kunne" – den usikre, stille og ihærdige elev, der ændrede sig undervejs	96
"Da jeg rent faktisk lavede noget, jeg selv havde valgt og gerne ville, så stak karaktererne af, så ville jeg gerne frem i verden" – fra den ikke særlig gode elev til en elev, der gerne vil udfordres	98
<i>Opsamling og kommentarer</i>	99
Mindre velfungerende elever i folkeskolen	101
<i>De unges uddannelsesvalg og begrundelser</i>	103
<i>Udsagn om praksis-positioner i folkeskolen</i>	104
Uforglemmelig, afslappende og lærefuld	104
Svingende	105
Lallet, kedelig og fattig	106
<i>Ændringer i praksis-positioneringer</i>	108

	“Jeg var synd for lærerne i folkeskolen” – men på teknisk skole er han en af dem, der vil lære noget, for han har selv valgt det	109
	“Jeg var nok en af bøllerne, kan man sige” – fra bølge til stræber uden praktikplads	110
	“På hovedforløbet fandt jeg ud af, hvorfor man skal gå i skole” – en stille og rolig, men temmelig blank elev, der ændrede sig og blev seriøs	110
	“Det var bare det, jeg ville, og der var ikke nogen, der skulle fortælle mig, at jeg skulle noget andet” – en specialundervist elev, der vidste, hvad han ville, og som fik hjælp undervejs	112
	<i>Opsamling og kommentarer</i>	113
	Sammenfatning DEL III	115
	<i>Praksis-positioneringer i folkeskolen og sociale positioneringer</i>	115
	<i>Praksis-positioneringer i folkeskolen og valg af ungdomsuddannelse</i>	116
	<i>Praksis-positioneringer i samspil med praksis-positioner</i>	117
DEL IV:	Færdigheder, kompetencer og kulturer på erhvervsuddannelser	119
	Indledning	119
	Indstilling og attitude	120
	Læsning	121
	Matematik	123
	Kulturer og kompetencer	124
	<i>I murerværkstedet</i>	124
	<i>I træværkstederne</i>	128
	Hos tømrerne	128
	Hos snedkerne	132
	Om grunde til at springe fra	136
	Erfaringer fra erhvervsuddannelserne set med et folkeskoleblik	138
	Sammenfatning	141
	Referencer	148
	Litteratur fra Rockwool Fondens Forskningsenhed 2010-13	150

Forord

Uddannelsespolitisk har der gennem de seneste år været fokus på gennemførelse og frafald på ungdomsuddannelserne, og her især på erhvervsuddannelserne. Der er fremført mange hypoteser om årsagen til det store frafald, bl.a. den notoriske mangel på praktikpladser. Blandt årsagerne nævnes også ofte, at de unge ikke er tilstrækkeligt rustet fra folkeskolens side til at komme igennem et uddannelsesforløb.

Da frafaldet i dag under alle omstændigheder har nået et niveau, hvor mindst hver tredje elev ikke gennemfører en påbegyndt erhvervsuddannelse, og da tidligere analyser fra Rockwool Fondens Forskningsenhed samtidig har vist, at der er udsigt til alvorlig mangel på faglært arbejdskraft på fremtidens arbejdsmarked, besluttede Rockwool Fonden at give en bevilling til et projekt, der nærmere skulle analysere betydningen af faglige færdigheder.

I projektet er temaet blevet grebet an fra to synsvinkler. Dels en omfattende kvalitativ analyse, hvor der gås i dybden med de unges eget syn på deres uddannelsesforløb, dels et kort notat, der fra et kvantitativt perspektiv belyser sammenhængen mellem på den ene side afgangskarakterer i dansk og matematik og på den anden side sandsynligheden for at få succes på en erhvervsfaglig uddannelse.

I nærværende bog, *Unge valg og fravalg i ungdomsuddannelserne –kvalitativt perspektiveret*, formidles resultaterne af den kvalitative analyse. Analysen er en del af Rockwool Fondens projekt *Uddannelse, køn og etnicitet* og ligger i forlængelse af projektet LEKS-longitudinal, som bl.a. undersøger uddannelsesvalgene blandt de 2.342 unge der gik ud af en københavnsk folkeskole i 2007, og er baseret på interview med 45 af disse unge. I analysen indgår også en spørgeskemaundersøgelse med 1.182 af disse unge. Den kvalitative analyse belyser bl.a. hvilken betydning, de unge oplever, at læsefærdigheder og andre faglige kundskaber har haft for deres uddannelsesforløb, herunder om manglende faglige kompetencer har været årsagen til eventuelle frafald og spring fra en uddannelse til en anden. Derudover afdækker analysen også nogle af de forskelle i faglige krav og socialt miljø, som unge på henholdsvis gymnasiet og erhvervsskolerne oplever.

Arbejdet med at tilrettelægge og analysere interviewene samt formidle resultatet er gennemført af professor Vibeke Hetmar fra Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), der takkes for en stor og engageret indsats.

Foruden til Vibeke Hetmar vil jeg rette en varm tak til den kreds af samar-

bejdspartnere i øvrigt, der har medvirket ved fremkomsten af denne bog, se også forfatterens tak placeret efter dette forord.

Lektor Peter Koudahl, Institut for Læring og Filosofi ved Aalborg Universitet, har som referee givet faglige kommentarer til manus.

I Rockwool Fondens Forskningsenhed skylder jeg en tak til forsker Camilla Hvidtfeldt, der ligeledes har læst og kommenteret manus. Formidlingschef Bent Jensen har stået for kontakten til vores professionelle og tålmodige udgiver, Syddansk Universitetsforlag.

Som ved de øvrige projekter i Rockwool Fondens Forskningsenhed er arbejdet her gennemført i fuldstændig videnskabelig uafhængighed – også af Rockwool Fonden, der sædvanen tro har givet projektet ressourcemæssigt tilfredsstillende rammer.

Undertegnede skylder derfor Rockwool Fondens personale, inklusive direktør Elin Schmidt, og ikke mindre Fondens bestyrelse med direktør Tom Kähler som formand, en varm tak for et godt samarbejde!

København, november 2013

Torben Tranæs

Forfatterens tak til ...

Tak til Rockwool Fondens Forskningsenhed, som gjorde det muligt at gennemføre den kvalitative del af projektet *Unge valg og fravalg i ungdomsuddannelserne*, og til Camilla Hvidtfeldt fra forskningsenheden for et fint samarbejde og god respons undervejs. Tak til Jesper Bremholm (AU), Bettina Buch (AU) og Anne-Katrine Hansen (AU) for engageret og professionelt gennemførte interview med de unge, tak til Gitte Holten Ingerslev (AU), Peter Koudahl (AAU) og Ulla Højmark Jensen (AAU) for at bidrage med forskningsbaseret viden om og indsigt i forhold i og omkring ungdomsuddannelserne og tak til vejledere og undervisere på Københavns Tekniske Skole, som ikke alene åbnede dørene for mig ind til værkstederne, men som samtidig brugte tid på at fortælle mig om deres fag, undervisning og elever på måder, som gjorde, at jeg hver gang gik derfra med oplevelse af at være rigtig godt informeret. Endelig skal der lyde en tak til Peter Allerup og André Torre for de mange års samarbejde om det statistiske materiale.

Indledning

Formålet med denne bog er at belyse samspillet mellem på den ene side de krav og forventninger, der stilles til de unge på deres ungdomsuddannelser, og på den anden side de forudsætninger og holdninger, de unge kommer med efter folkeskolens 9. klasse. Bogen er en del af Rockwool Fondens Forskningsenheds forskningsprojekt *Uddannelse, køn og etnicitet* og bidrager samtidig til forskningsinitiativet *LEKS-longitudinal*, som forskere ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet står for i samarbejde med Københavns Kommune og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Uddannelsespolitisk er fokus i høj grad på gennemførelse og frafald på ungdomsuddannelserne, ikke mindst på erhvervsuddannelserne, hvor nye tal ifølge Ministeriet for Børn og Undervisning (september 2013) viser, at frafaldet på erhvervsuddannelserne er steget til 48 %.¹ Der er i den forbindelse rigtig mange bud på, hvorfor så mange unge ikke fuldfører den erhvervsuddannelse, de er begyndt på. Manglen på praktikpladser angives for eksempel som en væsentlig årsag, idet unge uden praktikplads ikke kan komme videre fra et afsluttet grundforløb, men også spørgsmålet om, i hvor høj grad de unge er rustede til at møde de krav, der stilles på uddannelserne, fylder en del i den offentlige debat. Her er det især de unges læse- og matematikfærdigheder eller manglen på samme, der trækkes frem som en af hovedgrundene til, at så mange falder fra. Det påpeges også, at klasserne på erhvervsuddannelserne aldersmæssigt og socialt ofte er meget forskelligt sammensat, og at det derfor kan være vanskeligt for nogle af de unge at finde sig til rette socialt i gruppen. Et større forskningsprojekt for Det Strategiske Forskningsråd, *Fastholdelse af erhvervsskoleelever i det danske erhvervsuddannelsessystem*, konkluderer følgende:

-
1. http://www.uvm.dk/Uddannelser-og-dagtilbud/Erhvervsuddannelser/~/_UVM-DK/Content/News/Udd/Erhvervs/2013/Sep/130904-Frafaldet-paa-erhvervsskolerne-er-stigende. (13.09.13). I det nyligt afsluttede forskningsprojekt *Fastholdelse af erhvervsskoleelever i det danske erhvervsuddannelsessystem* peges der på, at der ikke findes et fælles begreb for frafald, og at frafaldet derfor svinger mellem 30 % og 45 %, alt efter hvilken opgørelsesmetode der anvendes. (Nielsen et al. 2013: 7).

Frafald har vist sig at være et komplekst og mangesidet problem, som både handler om erhvervsskolerne, undervisningen, lærerne, de unges sociale baggrund og deres folkeskoleerfaringer, vejledningen, arbejdsmarkedet og adgangen til praktikpladser – samt en række andre faktorer. (Jørgensen 2011: 11)

I denne bog præsenteres resultater af en kvalitativ undersøgelse, der omfatter interview med 45 unge 4½ år efter, at de gik ud af 9. klasse i 2007, samt supplerende interview med vejledere og undervisere på teknisk skole og med forskere med fokus på ungdomsuddannelserne. Udsagnene i interviewene holdes op mod elevernes svar i spørgeskemaundersøgelsen, som knap halvdelen af dem deltog i.

Som udgangspunkt for interviewene har vi stillet følgende spørgsmål:

1. Hvilke læse- og skrivekrav møder de unge på deres ungdomsuddannelse, og hvilken betydning har det for deres uddannelsesstatus?
2. Når en ung springer fra en ungdomsuddannelse, hvad er da hans eller hendes begrundelse og baggrund for dette?

Som led i interviewene med de unge spurgte vi desuden til deres erfaringer fra folkeskolen og til de undervisningsformer, de har været præsenteret for både her og på deres ungdomsuddannelser. Endvidere bad vi dem give en beskrivelse af, hvordan de har fungeret som elever på de forskellige uddannelsesniveauer. Det viste sig, at fle af dem har fungeret på én måde som elever i folkeskolen og på en markant anderledes måde på ungdomsuddannelsen, og det har ført til endnu et spørgsmål, som behandles i denne bog:

3. Hvordan er forholdet mellem de måder, hvorpå de unge har fungeret som elever i folkeskolen, deres valg af ungdomsuddannelse og deres holdninger og indsats på denne?

Bogen skriver sig dermed ind i et forskningsfelt, der undersøger de unges begrundelser for valg og fravalg, og som samtidig interesserer sig for de undervisningskulturer, der findes på henholdsvis de gymnasiale uddannelser (fx Beck & Gottlieb 2002; Ulriksen, Murning & Ebbensgaard 2009; Skovgaard et al. 2011; Murning 2013) og på erhvervsuddannelserne (fx Koudahl 2005; Pless & Katznelson 2007; Brown, Vestergaard & Katznelson 2011; Jørgensen 2011). Den kvalitative analyse, som bogen her præsenterer, skal forstås som et bidrag til denne forskning, idet analysens fokus er på læsning og på folkeskolen.

Resumé

Bogen er struktureret i tre dele, der forholder sig til hvert sit af de tre ovenstående spørgsmål, samt et tillæg:

I DEL I, *Læse- og skrivekrav på ungdomsuddannelserne*, bringes nogle af de udsagn, hvormed de unge forholder sig til de læse- og skrivekrav, de har mødt på deres ungdomsuddannelser, og til spørgsmål om, i hvilken grad de har følt sig rustet til at imødekomme dem. Det konstateres, at det kun er få, der omtaler kravene til læsning som et problem, og at ingen i materialet begrundet springer fra en ungdomsuddannelse med for ringe læse- og skrivefærdigheder.

DEL II, *Begrundelser for spring fra en ungdomsuddannelse*, indledes med en definition af betegnelsen *at springe fra*, som den anvendes i bogen. De unges begrundelser for at springe fra en uddannelse peger på fem forskellige forhold, der spiller en væsentlig rolle for de unges status i ungdomsuddannelsessystemet: 1) privatliv og helbred, 2) det sociale og forholdet til klassekammeraterne, 3) uddannelsens indhold, form og niveau og de unges interesse og indsats, 4) at vælge sin fremtid og 5) mulighed for praktikplads. De unge, der var sprunget fra en gymnasial uddannelse, lagde vægten på 1), 2) eller 3), mens de unge, der var sprunget fra en erhvervsuddannelse, især pegede på aspekter inden for 3), 4) og 5).

I DEL III, *Unge positioneringer og refleksioner over positioner i folkeskole og på ungdomsuddannelse*, introduceres begreberne *positioner* og *positioneringer* som grundlag for at forstå samspillet mellem de undervisningsmæssige tilbud, de unge har fået henholdsvis i folkeskolen og på ungdomsuddannelserne, og de måder, hvorpå de har forholdt sig til dem. De unge bliver her placeret i en af tre grupper, der baserer sig på beskrivelserne af de måder, hvorpå de har fungeret som folkeskoleelever. Med udgangspunkt heri bringes deres udsagn om valg af ungdomsuddannelse og begrundelser herfor og om de tilbud, de har fået i folkeskolen. For hver gruppe bringes desuden eksempler på unge, der markant har ændret holdning til og indsats i undervisningen.

I tillægget, DEL IV, *Færdigheder, kompetencer og kulturer i ungdomsuddannelserne*, er det vejledere og undervisere fra teknisk skole, der fortæller om eleverne, undervisningen, deres håndværk og den kultur og de kompetencer, som deres håndværksfag repræsenterer.